

Melnykov, O. S. "Udoskonalennia protsedury provedennia poperednoyi kvalifikatsii uchashnykiv torhiv pry zdiisnenni derzhavnykh zakupivel" [Improving prequalification of bidders in the public procurement]. <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-2/doc/2/04.pdf>

Ovsianiuk-Berdadina, O. F. "Napriamky pidvyshchennia sotsialnoi spriamovanosti systemy derzhavnykh zakupivel posluh" [Areas of increased social orientation of public procurement of services]. *Nauka moloda*, no. 15-16 (2011): 71-75.

Olefir, A. O. *Hospodarsko-pravove zabezpechennia derzhavnykh zakupivel u sferi okhorony zdorovia: teoretychni ta praktychni aspekty* [Economic and legal framework for public procurement in the health sector: theoretical and practical aspects]. Kharkiv: Yurait, 2012.

Shatkovskiy, A. "Aktualnyye voprosy pravovogo i organizatsionnogo obespecheniya gosudarstvennykh zakupok" [Topical issues of legal and organizational support of public procurement]. *Visnyk derzhavnykh zakupivel*, no. 3 (2004).

Sokolovskiy, S. A. et al. *Upravlinnia yakistiu vyrobnytstva ta obsluhovuvannia* [Quality management of production and service]. Kharkiv: NANH Ukrainy, 2015.

Vlialko, I. V. "Mekhanizm pravovogo regulirovaniya gosudarstvennykh zakupok v Ukraine v kontekste adaptatsii zakonodatelstva i podgotovki novogo usilennogo soglasheniya Ukrainy i YeS" [Mechanism of legal regulation of public procurement in Ukraine in the context of the adaptation of legislation and preparation of a new enhanced agreement of Ukraine and the EU]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, vol. 2, no. 77 (2008): 146-151.

Zaiets, N. M. "Otsiniuvannia uchashnykiv tendernykh zakupivel yak element mekhanizmu ekonomii derzhavnykh koshtiv" [Assessment of the tender procurement mechanism as an element of saving public funds]. http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22%282%29_ekon/stat_20_1/37.pdf

Zozulia, A. V. "Metody otsinky propozyitsii konkursnykh torhiv u systemi derzhavnykh zakupivel dlia pidrozdiliv vnutrishnykh viisk" [Methods for evaluation of the tender bids in public procurement units of internal troops]. *Biznes Inform*, no. 1 (2013): 68-71.

УДК 331.5

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

© 2016 БРІЛЬ М. С., ПИВАВАР І. В.

УДК 331.5

Бріль М. С., Пивавар І. В. Безробіття в Україні: теоретичні та практичні аспекти

Стаття присвячена дослідженню особливостей прояву безробіття в Україні. Розглянуті основні види безробіття, які представлені класифікаційними групами, що охоплюють декілька їх різновидів. Акцентовано увагу на головній проблемі для країни – зростання безробіття серед молоді як жіночої, так і чоловічої статі у віці до 35 років. Показано проблему збільшення навантаження зареєстрованих безробітних на вільні робочі місця і зменшення потреби роботодавців у робочій силі. Визначено масштаби безробіття серед різних вікових груп економічно активного населення в умовах кризового стану економіки в Україні. Обґрунтовано основні складові базового, оптимістичного та песимістичного сценаріїв розвитку виробництва як передумови підвищення зайнятості економічно активного населення, у тому числі молоді. Запропоновано створити державний комітет з працевлаштування молоді.

Ключові слова: безробіття, особливості, масштаби, економічно активне населення, сценарії розвитку виробництва, зайнятість.

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 8.

Бріль Михайло Сергійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: sup100.69@mail.ru

Пивавар Ірина Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

УДК 331.5

UDC 331.5

Бріль М. С., Пивавар І. В. Безработица в Украине: теоретические и практические аспекты

Статья посвящена исследованию особенностей проявления безработицы в Украине. Рассмотрены основные виды безработицы, которые представлены классификационными группами, охватывающими несколько их разновидностей. Акцентировано внимание на главной проблеме для страны – рост безработицы среди молодежи как женского, так и мужского пола в возрасте до 35 лет. Показана проблема увеличения нагрузки зарегистрированных безработных на свободные рабочие места и уменьшения потребности работодателей в рабочей силе. Определены масштабы безработицы среди различных возрастных групп экономически активного населения в условиях кризисного состояния экономики в Украине. Обоснованы основные составляющие базового, оптимистического и пессимистического сценариев развития производства как предпосылки повышения занятости экономически активного населения, в том числе молодежи. Предложено создать государственный комитет по трудоустройству молодежи.

Ключевые слова: безработица, особенности, масштабы, экономически активное население, сценарии развития производства, занятость.

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Библ.:** 8.

Бріль Михайло Сергеевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры политической экономики, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: sup100.69@mail.ru

Пивавар Ирина Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры политической экономики, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

Bril M. S., Pivavar I. V. Unemployment in Ukraine: Theoretical and Practical Aspects

The article is concerned with studying peculiarities of manifestations of unemployment in Ukraine. The main types of unemployment, which are represented by classification groups, covering several different varieties of them, have been considered. Special attention is paid to the main problem for our country, which is the increase of youth unemployment both female and male, under the age of 35 years. The problem of increased load of registered unemployed persons as to vacant jobs along with reduced needs of employers in the labor force has been displayed. The extent of unemployment among various age groups of the economically active population has been determined in the context of the economic crisis in Ukraine. The main components of basic, optimistic and pessimistic scenarios for production development as a prerequisite for increasing employment of the economically active population, including young people, have been substantiated. It has been suggested to establish a State Committee on youth employment.

Keywords: unemployment, peculiarities, extent, economically active population, scenarios of production development, employment.

Fig.: 2. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 8.

Bril Mykhailo S. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Political Economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economic (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: sup100.69@mail.ru

Pivavar Irina V. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Political Economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economic (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

У сучасних умовах стану економіки країни найбільш важливі проблеми подальшого розвитку виробничих сил повинні досліджуватися через призму такого загрозливого соціального явища, як безробіття. Рівень безробіття не тільки відображає стан економічної системи в цілому, але й ступінь консолідації всіх політичних сил суспільства в єдиному напрямі, який здатний забезпечити соціальний прогрес і гуманізацію усіх сторін суспільного життя.

Питання ефективного використання робочої сили та забезпечення соціальних гарантій зайнятості економічно активного населення повинні завжди залишатися в центрі уваги як уряду, так і різних політичних сил. Зростання безробіття викликає підвищення рівня злочинності, почуття «зайвої людини» у громадян країни та погіршення соціальної стабільності.

Метою роботи є визначення масштабів безробіття серед різних вікових груп економічно активного населення в умовах кризового стану економіки та розробка сценаріїв його подолання.

Безробіття є характерним соціально-економічним явищем для ринкової економіки. Воно виражається в тому, що частина економічно активного населення з незалежних від неї причин не має роботи і, відповідно, необхідних засобів до існування. Основна причина багатьох видів безробіття пов'язана зі змінною попиту роботодавців на робочу силу, яка, своєю чергою, постійно змінюється під впливом накопичення капіталу. Капітал при зміні обсягів та структури виробництва то відштовхує частину робочої сили, яка стає надлишковою, то відчуває потребу в додатковій робочій силі, тобто її недостатність.

Причинами безробіття – цього небезпечного соціального явища – економісти різних наукових напрямків вважають різні фактори. Мальтузіанці вбачають їх у надлишку народонаселення. Прибічники технологічної теорії – у технічному прогресі, технічних нововведеннях, які зменшують потребу в робочій силі, особливо некваліфікованій. Безробіття також пояснюється нестачею ефективного (сукупного) попиту на товари і фактори виробництва (за думкою послідовників кейнсіанства). Монетарист Ф. Хайек вважає, що це явище породжується «відхиленням рівноважних цін і заробітків від стабільного ринку і стабільних цін», що веде до дисбалансу попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці [1; 2].

Загально визнано, що всі ці теорії вірно визначають причинну обумовленість безробіття з різних позицій. Узагальнивши їх, можна констатувати, що виникнення безробіття зумовлене недостатністю сукупного ринкового попиту з боку юридичних та фізичних осіб на товари, а також зміною структури і обсягу капіталу. Сучасні економісти розглядають безробіття як природну і невід'ємну частину ринкової системи господарювання [3].

Основні види безробіття, які представлені класифікаційними групами, охоплюють декілька їх різновидів. Серед них – природне безробіття, яке є, по суті, найкращим явищем для економіки, резервом робочої сили, здатної досить швидко здійснювати міжгалузеві та міжрегіональні переміщення. Є також вимушене безробіття, яке завжди виникає, коли поточний рівень безробіття перевищує природну норму.

Найбільш трагічним для працездатного населення є циклічне безробіття, яке виникає в період спаду економіки та існує до тих пір, поки фактичний ВВП країни залишається нижче потенційно очікуваного. Причиною циклічного безробіття є, насамперед, економічні кризи. Яскравий приклад останніх років з виникнення циклічного безробіття – світова криза 2009 р. В Україні в той час чисельність безробітних зросла на 37,4%, рівень безробіття збільшився з 6,9% у 2008 р. до 9,6% у 2009 р. Чисельність безробітних зросла майже до 2,0 млн осіб. Поступово рівень безробіття знижувався і у 2013 р. становив 7,7%. Економічна ситуація, яка виникла у зв'язку з проведенням АТО на сході країни, знову призвела до підвищення рівня безробіття в Україні у 2014 р. до 9,7% (табл. 1).

Порівнюючи чисельність зареєстрованих безробітних у 2009 та 2014 рр., слід відзначити як абсолютне, так і відносне зменшення чисельності зареєстрованих безробітних у країні. Зменшення частки зареєстрованих безробітних у центрах зайнятості свідчить про те, що деякі з них не бажають мати статус безробітного, а інші все ж таки покладають надії на працевлаштування за допомогою державної структури. Але ці надії не завжди виправдовуються, тому що робочі місця, які пропонуються центрами зайнятості, найчастіше не відповідають кваліфікації безробітних. Це спонукає безробітних самостійно шукати роботу в комерційних структурах. Не є таємницею те, що кваліфіковані професіонали – науковці, конструктори, лікарі – працюють у сфері торгівлі, побутового обслуговування і найчастіше – у «тіньовому» секторі. Таке переміщення кваліфікованих кадрів із офіційної сфери матеріального виробництва та науки у «тіньовий» сектор не сприяє примноженню національного інтелектуального багатства країни. Це дозволяє говорити про все ще невисоку якість управління використанням трудового потенціалу в країні.

Скорочення зайнятості обумовлене, по-перше, падінням обсягів промислового виробництва. Розрахунки свідчать, що при скороченні обсягів виробництва на 10–15% скорочення чисельності працюючих може відбуватися на рівні понад 5%. По-друге, розширенням прав щодо режимів праці та робочого часу в умовах зростання вартості життя та ліквідації обмежень на розмір заробітної плати, що призводить до вивільнення певної частини працюючих.

Кабінет Міністрів України у Постанові № 404 «Про схвалення прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2015 р. та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2016 і 2017 рр.» прогнозував рівень безробіття в Україні у 2015 р. за оптимістичним прогнозом на рівні 9,8%, за песимістичним – на рівні до 10,2% серед економічно активного населення [5].

У розвинених країнах безробіття обумовлене, головним чином, високими темпами розвитку науково-технічного прогресу та відсутністю відповідності між пропозицією робочої сили та попитом на неї. На динаміку безробіття в Україні вплинуло проведення АТО на сході країни, а також різкі зміни в зовнішньоекономічній політиці, які пов'язані з переорієнтацією виробництва продукції для РФ на країни ЄС та інші країни світу.

Рівень безробіття в Україні (за методологією МОП)

Рік	Безробітне населення, тис. осіб	Рівень безробіття, %	Чисельність зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Питома вага зареєстрованих безробітних, %
2000	2630,0	12,4	1178,7	44,8
2001	2440,3	11,7	1063,2	43,6
2002	2128,6	10,3	1028,1	48,3
2003	1994,0	9,7	1024,2	51,4
2004	1888,2	9,2	975,5	51,7
2005	1595,2	7,8	891,9	55,9
2006	1513,7	7,4	784,5	51,8
2007	1416,7	6,9	673,1	46,0
2008	1424,0	6,9	596,0	41,8
2009	1956,6	9,6	693,1	35,4
2010	1784,2	8,8	452,1	25,3
2011	1731,7	8,6	505,3	29,2
2012	1656,6	8,1	467,7	28,2
2013	1576,4	7,7	487,6	30,9
2014	1847,1	9,7	458,6	24,8

Джерело: складено за даними [4].

Про ускладнення стану і тенденцію щодо подальшого підвищення рівня безробіття свідчить коефіцієнт обороту робочої сили, який з 2010 р. по прийому став нижчим, ніж по звільненню (табл. 2).

Експерти Міжнародного центру перспективних досліджень прогнозують значне падіння української економіки, яке викликано проведенням АТО на сході країни. А експерти міжнародного рейтингового агентства Fitch Ratings прогнозують спад економіки України за підсумками поточного року щонайменше на 6,5% і збільшення дефіциту бюджету до 10% ВВП [6].

Україні знадобиться принаймні три-чотири роки, аби вийти на рівень економічного розвитку 2013 р. У цих умовах проблема безробіття в Україні буде загострюватися. Звичайно, вона ще не стоїть так гостро, як у Греції чи Іспанії, але є однією з найголовніших проблем, поряд з падінням обсягів виробництва експортоорієнтованої продукції, що потребують свого вирішення (рис. 1).

Порівнюючи рівень безробіття за методологією МОП у країнах світу, слід відзначити близькість показників щодо рівня безробіття в Україні та Польщі. Але необхідно враховувати, що ці дві країни знаходяться на різних рівнях як економічного, так і інституціонального розвитку і мають різні можливості для вирішення цієї проблеми.

Для України серйозною проблемою є збільшення чисельності безробітних серед молодих громадян: чоловіків і жінок у віці від 15 до 35 років (табл. 3).

Наведені статистичні дані за 2013–2014 рр. підтверджують, що найбільший рівень безробіття в Україні (за методологією МОП) спостерігається серед молоді віком від 15 до 24 років як жіночої, так і чоловічої статі. У цілому у трьох вікових групах молоді чисельність безробітних у 2014 р. становила серед жінок 30,1%, чоловіків – 34,6%, у 2015 р., відповідно, 39,7% і 46,5%.

Таблиця 2

Коефіцієнти обороту робочої сили по прийому і звільненню у 2010–2014 рр.

Рік	Середньооблікова чисельність штатних працівників ¹ , тис. осіб	Коефіцієнт обороту робочої сили ¹ до середньооблікової чисельності штатних працівників, %	
		по прийому	по звільненню
2010	10262	25,0	27,7
2011	10083	28,3	30,5
2012	10123	26,1	29,9
2013	9720	26,6	30,3
2014	8959	22,8	30,3

Примітка: ¹ – дані наведено по підприємствах, установах, організаціях та їх відокремлених підрозділах із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб.

Джерело: складено за даними [4].

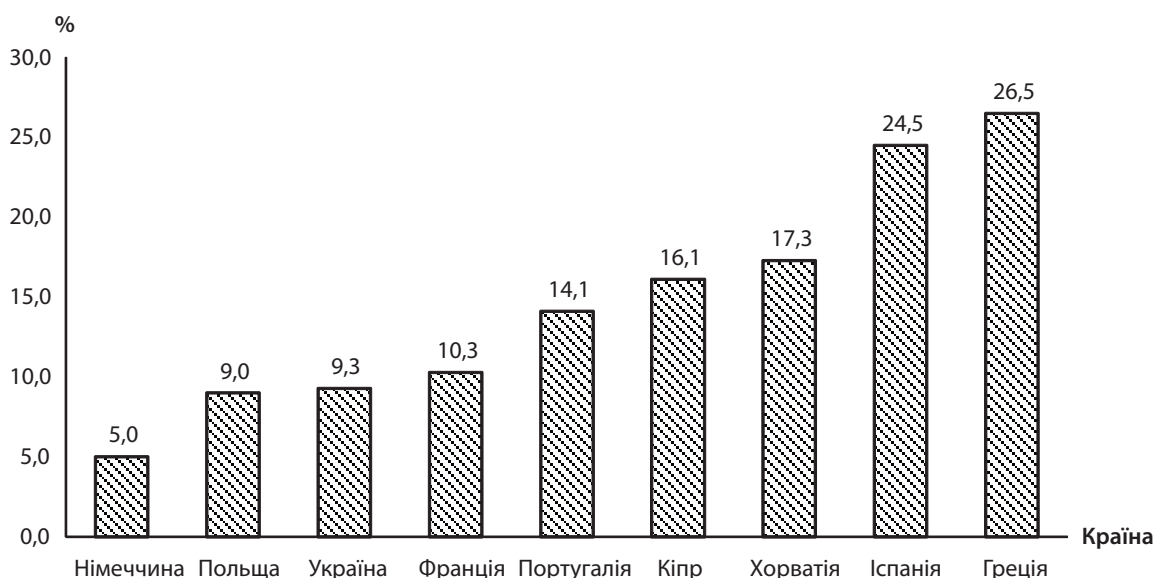

Рис. 1. Рівень безробіття в деяких країнах ЄС та в Україні у 2014 р. [7]

Таблиця 3

Рівень безробіття в Україні (за методологією МОП) за віковими групами до 35 років серед жінок та чоловіків у 2013–2014 рр.

(% до чисельності економічно активного населення відповідної вікової групи)

Стать	2013 р.			2014 р.		
	Вікова група, років					
	15–24	25–29	30–34	15–24	25–29	30–34
Жінки	16,2	7,7	6,2	22,4	9,7	7,6
Чоловіки	17,5	9,8	7,3	23,7	12,2	10,6

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [7].

Проведене дослідження дозволяє стверджувати про необхідність розробки і реалізації державної програми відродження національної економіки, а також про створення комітету з антикризового управління працевлаштуванням молоді. До роботи такого комітету необхідно залучити фахівців Міністерства соціальної політики України, Державної служби зайнятості, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я та ін.

Інший шлях – створення Національного агентства з питань зайнятості, хоча ряд експертів вважають це недоцільним. Експерт з питань соціальних досліджень Е. Лібанова підкреслює, що це буде агенція сервісного характеру, яка займатиметься перенаправленням на навчання, підвищенням кваліфікації, пошуком іншої роботи, виплатами безробітним. Передбачається, що агенція буде надавати послуги й тим, хто працює, і безробітним. Вирішення цього питання може стати поштовхом до певних зрушень у питанні зменшення як чисельності безробітних, так і навантаження на вільні робочі місця [8].

В Україні навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) збільшується. На кінець 2013 р. воно становило 110 осіб, а на кінець 2014 р. – 145 осіб, що майже на 32% більше. Одночасно потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) зменшується. У 2013 р. вона становила 42,5 тис. осіб, у 2014 р. –

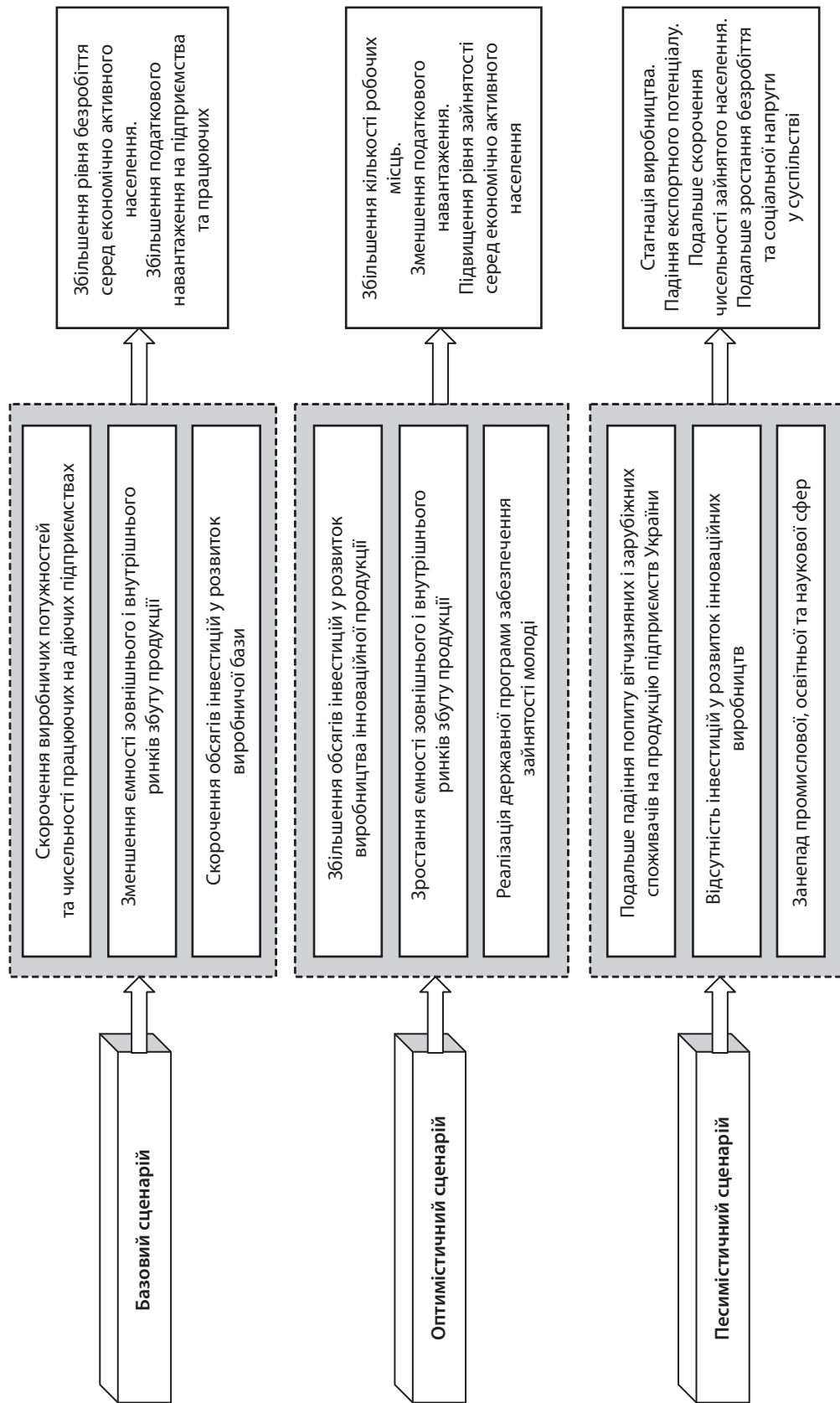
035,3 тис. осіб, що майже на 17% менше. Виходячи з цього, нами бачаться три можливі сценарії розвитку ринку праці в Україні – базовий, оптимістичний і песимістичний. З цих сценаріїв тільки оптимістичний забезпечить зниження рівня безробіття в країні (рис. 2).

Оптимістичний сценарій базується на необхідності збільшення обсягів інвестицій у розвиток виробництва інноваційної продукції, яка матиме попит як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, на зростанні ємності цих ринків, а також створенні нових робочих місць, насамперед, для молоді.

ВИСНОВКИ

Високий рівень безробіття – важлива економічна та соціальна проблема, яка потребує постійного наукового аналізу та розробки практичних рекомендацій у напрямі реалізації ефективної соціально-економічної політики, спрямованої на підвищення зайнятості економічно активного населення країни, а також зменшення рівня безробіття до природного рівня.

Проведення АТО на сході України призвело до значного загострення проблеми безробіття в Україні. Загрозливим для українського суспільства є явище, яке має назву «безробіття серед молоді». Протягом 2013–2014 рр. чисельність безробітних серед молоді віком до 35 років суттєво збільшилася.

Рис. 2. Сценарії розвитку виробництва та зайнятості населення

Реальний стан на ринку праці з точки зору зростання безробіття є наслідком відсутності рішучих та дієвих заходів з реанімації в країні провідних галузей і виробництв, які здатні забезпечити робочими місцями тисячі безробітних, а також експортну складову та економічну безпеку країни.

Авторське бачення сценаріїв реалізації політики подолання безробіття в країні складається з трьох можливих варіантів, з яких тільки один – оптимістичний – є дієвим напрямом вирішення проблеми. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Хайек Ф. Судьбы либерализма в XX веке / Ф. Хайек. – М.: ИРИСЭН, Мысль; Челябинск: Социум, 2009. – 337 с.

2. Хайек Ф. А. Цены и производство / Ф. Хайек. – Челябинск: Социум, 2008. – 199 с.

3. Юрик Я. І. Проблеми зайнятості та працевлаштування населення в умовах прийняття нового Закону України «Про зайнятість населення» / Юрик Я. І., Жук І. Л. // Економіка та держава. – 2013. – № 10. – С. 13–15.

4. Уровень безработицы в Украине // Минфин: финансовый портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://index.minfin.com.ua/people/unemploy.php>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2015 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2016 і 2017 роки та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 27 серпня 2014 р. № 404 // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/404-2014-p>

6. Рівень безробіття в Україні у 2015 році складе до 10,2% – прогноз Кабміну // Flash of Time News [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://flashontimenews.com/ekonomika/item/2666-riven-bezrobittya-v-ukrajini-u-2015-rotsi-sklade-do-10-2-prognozu-kabminu.html>

7. Ринок праці у 2014 році: доповідь // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/dop/04/dop_pr_2014.zip

8. Ініціативи Яценюка не вирішать проблему безробіття – експерт // Слово і діло [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovoidilo.ua/2015/07/20/pogljad/suspilstvo/inicziatyvy-yacenyuka-ne-vyrishat-problemu-bezrobittya-ekspert>

REFERENCES

"Initsiatyvy Yatseniuka ne vyrishat problemu bezrobit-tia, – ekspert" [Initiative Yatsenyuk does not solve the problem of unemployment – the expert]. Slovo i dilo. <http://www.slovoidilo.ua/2015/07/20/pogljad/suspilstvo/inicziatyvy-yacenyuka-ne-vyrishat-problemu-bezrobittya-ekspert>

Khayek, F. *Sudby liberalizma v XX veke* [The fate of liberalism in the XX century]. Moscow ; Chelyabinsk: IRISSEN; Mysl; Sotsium, 2009: 337.

Khayek, F. A. *Tseny i proizvodstvo* [Prices and production]. Chelyabinsk: Sotsium, 2008: 199.

[Legal Act of Ukraine] (2014). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/404-2014-p>

"Riven bezrobittia v Ukraini u 2015 rotsi sklade do 10, 2% – prohnaz Kabminu" [The unemployment rate in Ukraine in 2015 will amount to 10.2% – forecast Cabinet]. Flash of Time News. <http://flashontimenews.com/ekonomika/item/2666-riven-bezrobittya-v-ukrajini-u-2015-rotsi-sklade-do-10-2-prognozu-kabminu.html>

"Rynok pratsi u 2014 rotsi : dopovid" [The labor market in 2014: report]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/dop/04/dop_pr_2014.zip

"Uroven bezrobotitsy v Ukraine" [The unemployment rate in Ukraine]. Minfin: finansovyy portal. <http://index.minfin.com.ua/people/unemploy.php>

Yuryk, Ya. I., and Zhuk, I. L. "Problemy zainiatosti ta pratsevlashtuvannia naselennia v umovakh pryiniattia novoho Zakonu Ukrainy «Pro zainiatist naselennia»" [The problems of employment and employment of the population in terms of adoption of the new Law of Ukraine "On Employment"]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 10 (2013): 13-15.